

sa o výsledky výskumov, dochádza autor k záveru, že rozvoj mnohých vlastností a schopností príslušníkov rôznych pohlaví závisí od ich sociálnej pozície v spoločnosti, t. j. od toho, akú sociálnu funkciu vykonávajú, aké požiadavky na nich spoločnosť kladie a aké sú konkrétne a reálne možnosti v jednotlivých spoločenských systémoch tohto rozvoja. V spoločnosti, ktorá umožňuje všestranný rozvoj vlastností (autor pritom vysoko vyzdvihuje význam zrovnoprávenia oboch pohlaví v NDR), sa výrazne oslabujú sociálne podmienené rozdiely medzi pohlaviami.

Ťažisko Hollitscherovej štúdie je v kritickej analýze „biologického antropologizmu“. Jej bázu tvoria myšlienky klasikov marxizmu a autorom vybrané najnovšie poznatky genetikov, antropológov, psychológov atď.

Dôležitá a podnetná je jeho polemika s tými vedcami, ktorí zastávajú názor o „vrodenom pude agresivity“ u človeka. V tejto súvislosti najväčšiu pozornosť venuje prácam nositeľa nobelovej ceny Konrada Lorenza. Tento vedec, v súčasnosti veľmi vplyvný a populárny, pomocou analógie prenáša svoje poznatky zo správania zvierat na človeka a spoločnosť. W. Hollitscher cituje mnoho popredných vedcov, ktorí z dvoch podstatných hľadísk kritizujú Lorenzove názory: a) nejestvuje žiaden vedecký dôkaz, že u zvierat funguje nejaký všeobecný, vrodenný a od vonkajšieho prostredia nezávislý „pud agresivity“; b) extrapoláciu* „pudu agresivity“ na sociálnu sféru a ignorovanie významu sociálneho

prostredia pri determinácii konania a správania človeka, ako aj nedocenenia analýzy konkrétne-historických spoločenských vzťahov ako rozhodujúceho faktora vzniku agresívneho konania človeka.

V krátkom dejinnom exkurze do teórií rasizmu autor ukazuje, ako sa mnohé vedecké poznatky prekrúcajú, absolutizujú a zneužívajú pre politické a dobyvačné záujmy reakčných kruhov.

Pre súčasný zintenzívnený boj za ľudské práva nadobúdajú veľký význam závery o rasovej otázke, spoločne vypracované poprednými odborníkmi na zasadaní UNESCA v r. 1964, ktoré autor vo svojej práci využíva. Jej charakteristickou črtou je tiež použitie veľkého množstva empirického materiálu.

Na záver našich úvah možno konštatovať, že zborník, napísaný poprednými odborníkmi, je aktuálnym a potrebným príspevkom do marxistickej kritiky psychoanalýzy. Celá práca sa vyznačuje mnohostrannou kritickou analýzou biologizujúcich a psychologizujúcich koncepcií. U niektorých autorov náročnejší, ale prístupný postup a štýl pomôžu čitateľovi orientovať sa v zložitých filozofických a svetonázorových problémoch, súvisiacich s psychoanalýzou a rôznymi teóriami agresivity a rás. Nesporným pozitívnym prínosom je nielen informatívna a kritická stránka práce, ale aj rozpracovávanie marxistickej teórie osobnosti.

Zuzana Kiczková

ZÁKLADY HISTORICKÉHO MATERIALIZMU

Grundlagen des historischen Materialismus, Dietz Verlag, Berlin 1976

Budovanie rozvinutej socialistickej spoločnosti si vyžaduje ďalší rozvoj

spoločenských vied a predovšetkým dialektického a historického materia-

lizmu. Sama sociálna skutočnosť predstavuje nielen naplnenie teoretických postulátov klasikov marxizmu-leninizmu, ale súčasne široké spektrum možností filozofickej reflexie. Narastá úloha subjektívneho faktora pri riadení spoločenských procesov v zmysle uvedomelého využívania prírodných a spoločenských zákonitostí, vedecko-technická revolúcia zasahuje do všetkých oblastí nášho života. Pri stále mohutnejšom tempe rozvoja výrobných síl však treba naliehavo riešiť nielen technickú a ekonomickú problematiku, ale zároveň otázky človeka, životného štýlu, rozvoja jeho osobnosti.

V podmienkach triedne rozdeleného sveta je nevyhnutnou súčasťou spoločenského života boj medzi marxistickou a buržoáznou ideológiou ako výraz postupného prechodu od kapitalizmu ku komunizmu. Rozvoj historického materializmu už od jeho vzniku nemožno oddeliť od konfrontácie s idealizmom a buržoáznym historizmom, v súčasnosti najmä s technokratickými sociologickými doktrínami a buržoáznou futurologiou. Práve tu sa realizuje svetonázorová funkcia marxistickej filozofie v jednote propagandistického a vedeckého rozmeru.

Naznačené skutočnosti bral do úvahy aj kolektív nemeckých a sovietskych filozofov pri vydaní učebnice *Základy historického materializmu*. Autori, pracujúci v rámci Inštitútu spoločenských vied pri ÚV SED, si kládli za cieľ okrem iného zachytiť súčasný stav filozofického výskumu, či už ide o dialektiku výrobných síl a výrobných vzťahov, hybné sily spoločenského vývoja, dialektiku spoločensko-ekonomickej formácie a spôsobu života alebo vzťah spoločnosti a osobnosti.

Recenzovaná publikácia svojím rozsahom (viac než 900 strán) a štruktúrou poskytuje ucelený prehľad historického materializmu. Skladá sa z

osemnástich kapitol, rozdelených do šiestich tematických celkov. Na začiatku sa hovorí o predmete, podstatných znakoch a historických predpokladoch vzniku historického materializmu. Pri definícii jeho predmetu sa zdôrazňuje jednota dialektického a historického materializmu vo vzťahu všeobecného a zvláštneho, ktorá vyjadruje kvalitatívne špecifikum zákonov spoločenského života. Charakteristika kategórie spoločenského bytia vyplýva z dialektikomaterialistického riešenia základnej filozofickej otázky, pričom jej obsah je primárny a polárny voči spoločenskému vedomiu. Kniha potom pokračuje materiálnou podmienenosťou historických procesov. Aj keď venuje osobitnú pozornosť výrobným silám a výrobným vzťahom, nerieši priamo niektoré sporné otázky, napríklad začlenenie pracovného predmetu do štruktúry výrobných síl. O to viac je však podnetný dôraz na objasnenie dialektiky základne a nadstavby, a to aj v špecifických podmienkach socializmu.

Tretiu časť venovali autori triednemu boju a historickému poslaniu robotníckej triedy. Osobitne sa zaoberajú politickým systémom socializmu, vývojom a zrušením tried za komunizmu, vojnu a násilím v dejinách triednych spoločností. V súvislosti s kritériom spoločenského pokroku uvádzajú, že nemožno absolutizovať ani jednu stránku sociálneho života. „Hoci výrobné sily tvoria konečný materiálny základ spoločenského pokroku, prevaha vyššej formácie nad nižšou sa prejavuje v jej podstate, čo zahŕňa tak ekonomickú základňu, ako aj politickú a ideologickú nadstavbu spoločnosti. Zodpovedajúc tejto podstate, stelesňuje pokrok vyššiu úroveň výrobných síl, výrobných vzťahov a tiež politického a duchovného života spoločnosti.“ [s. 597] Na základe takéhoto prístupu treba mať vždy na myslí

nielen samú úroveň techniky a technológie, ale životnú situáciu nás a možnosť všestranného rozvoja osobnosti pracujúcich.

Až v podmienkach komunistickej spoločnosti sa dosiahne taká úroveň sociálneho pokroku, že ekonomická základňa bude v predstihu pred dynamikou výrobných síl a tieto bude možné cielavedome riadiť a plánovať v prospech celého ľudstva. Tu obzvlášť vystúpi a hlavnou hybnou silou sa stane nevyhnutnosť optimalizovať pokrok vo všetkých oblastiach spoločenského bytia a vedomia a zvládnuť všetky ich zložité vzájomné väzby. Súčasnosť pred nás naliehavo kladie požiadavku cielavedomého, plánovitého rozvoja spoločenského života nielen v rámci jednotlivých krajín, ale na celej planéte, aby sme dokázali vedecko-technickú revolúciu nielen prognózovať, ale aj cielavedome riadiť v záujme všetkého ľudstva. Táto úloha je riešiteľná jedine postupným prechodom ľudstva od nižšej fázy (socializmu) k vyššej — komunizmu.

Rozbor duchovného života spoločnosti nie je spracovaný ako analýza jednotlivých foriem spoločenského vedomia. V týchto kapitolách ide skôr o vystihnutie úlohy ideí, vedy a kultúry v spoločenskom živote. V štruktúre spoločenského vedomia sa potom zohľadňuje klasifikácia na druhy (formy), sféry (sociálna psychológia, ideológia, veda), typy a súčasti, ktoré zodpovedajú danej etape vývoja spoločensko-ekonomickej formácie. Celá štruktúra tak vyjadruje podmienenosť spoločenského vedomia spoločenským bytím, aj jeho špecifické funkcie.

Od globálneho pohľadu na spoločnosť kniha prechádza k vzťahu spoločnosti a osobnosti. Aj keď marxizmus nazerá na spoločnosť ako na súhrn spoločenských vzťahov, rešpektuje výlučnosť a neopakovateľnosť indi-

viduality. „Byť osobnosťou znamená predovšetkým sociálny obsah, špecifickú sociálnu kvalitu historicky konkrétneho spoločenského jedinca, v ktorej sú zahrnuté aj jeho charakteristické biologické danosti.“ (s. 759) Výrobné vzťahy nie sú iba sociálno-ekonomickou základňou pre rozvoj materiálnych výrobných síl. Sú zároveň historicky nevyhnutnými vývojovými formami materiálno-predmetnej činnosti ľudí a tým aj typickým sociálnym prejavom ich individuality v danom spôsobe výroby. V. I. Lenin na tomto základe dokázal, že charakteristické vlastnosti buržoázie (individualizmus, egoizmus, honba za majetkom) nereprezentujú predovšetkým osobné vlastnosti jednotlivca, ale triedne podmienené sociálne kvality určitého osobnostného typu. Až socializmus umožňuje po prvý raz v ľudskej histórii organické spojenie ekonomického a sociálneho pokroku s cielavedomým rozvojom osobnosti každého jednotlivca. Nie náhodou preto nami recenzovaná učebnica *Základy historického materializmu* vyúsťuje do problematiky človeka a spôsobu života.

Pre úplnosť sa zmienime, že posledná časť obsiahlej publikácie je venovaná kríze idealistického chápania histórie, a tak logicky uzatvára celý text. Kritika buržoáznej ideológie sa však pochopiteľne nachádza aj v predchádzajúcich kapitolách.

Tento záslužný edičný čin nemeckých filozofov by mal byť pre nás podnetom, aby sme sa zamysleli nad situáciou v učebnicovej filozofickej literatúre v ČSSR, kde napríklad v súčasnosti nemáme špecializovanú náročnejšiu príručku historického materializmu pre študentov odboru filozofia a pracovníkov v spoločenskovednej oblasti.

Ladislav Hohoš